

Language: Yorùbá

Ìlò òwe akoni D.O. Fágúnwà nínú iwé itàn àròso ògbójú ọ́dẹ nínú igbó irúnmolẹ

Raphael Ayodeji ADESUYAN (Prof.)

Department of Yorùbá, Adeyemi Federal University of Education, Ondo, Nigeria

E-mail: radesuyan1@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0009-0006-2088-9136>

&

Taofiq SA'ADU (Dr.)

Department of Yorùbá, Adeyemi Federal University of Education, Ondo, Nigeria

E-mail : taofiqsaadu@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0009-0000-1708-2805>

ÀṢAMỌ

Ohun tí isẹ àpilẹkọ yìí dá lé lórí ni àwọn òwe inú iwé itàn àròso Ògbójú Ọ́dẹ Nínú Igbó Irúnmalẹ (*Ògbójú*, láti isisiyí lọ) tí akoni ònkòwé Daniel Olórúnfẹmi Fágúnwà kọ. Ohun tó sì jẹ wá lógún ni síṣe àfihàn pàtàkì àti ilò wọn gégé bí ohun èlò ajẹmọ èdè, àṣà àti ọ̀nà igbàsọ̀tàn nínú iwé Ògbójú. Gégé bí a ẹ mọ, ní àwùjọ Yorùbá àti ilẹ̀ Adúláwọ̀ lápapọ̀, òwe ni kókó nínú ibáraenisọ̀rọ̀, ojú àmúwayé àti àmúlò fún isọ ajẹmọ̀ ogbón, ìmọ̀ ìjìnlẹ̀ àti iwà-ẹ̀tọ̀ láàrin àwùjọ. Nínú Ògbójú, àwọn òwe wònyí jẹ ohun èlò pàtàkì tó mú kí ó jẹ gbajúgbajà ònkòwé itàn-àròso. Íṣowólò àwọn òwe wònyí ló sì mú kí Fágúnwà di akoni ònkòwé Yorùbá láwùjọ àwọn akegbé rẹ. Tíòrì àmúlò fún itùpalẹ̀ isẹ̀ yìí jẹ̀ ti ọ̀lọ̀pọ̀ ìmọ̀. Àkókó ni tíòrì tó jẹ̀ ẹ̀kọ̀ nípa ìrísí, itumọ̀, orísun, ipínsísọ̀rí, ihun àti iwúlò wọn. Èkejì ni tíòrì ajẹmọ̀ àṣà alohùn tó ní ẹ̀ pẹ̀lú àmúlò àwọn òwe nípa ilà̀nà àtẹ̀nùdẹ̀nu dípò àkọ̀sílẹ̀. Tíòrì kẹ̀ta ni èyí tó ń ṣàlàyé ohun gan-an tí òwe ń ẹ̀ nínú isọ̀ yàtò sí itumọ̀ rẹ̀ lérẹ̀fẹ̀. Èyí fún wa ní ọ̀ye nípa igbéayé ènìyàn, àyànmọ̀, igboyà, iwà-ẹ̀tọ̀, ipò àwọn àgbà láwùjọ, ikilọ̀, imọ̀ràn àti bẹ̀ẹ̀ bẹ̀ẹ̀ lọ. Ogbón iwádìí tí a mú ló fún isẹ̀ yìí ni síṣe àkójọ àwọn òwe inú Ògbójú. A ọ̀ò ẹ̀ àlàyé nípa bí D.O. Fágúnwà ti ẹ̀ àmúlò wọn, èyí tí ó mú kí iwé náà jẹ̀ gbajúgbajà láàrin àwọn iwé itàn àròso D.O. Fágúnwà àti àwọn iwé itàn àròso mìíràn ní ilẹ̀ Adúláwọ̀. A ọ̀ò wo isẹ̀ àtìnúdá nípa àmúlò òwe tí Fágúnwà ẹ̀ tó mú kí ó jẹ̀ akoni ònkòwé lágbàáyé. A kò ṣàìní wá àwọn iwé itàn àròso mìíràn àti átíkù tó dá lórí òwe àti iwúlò wọn láwùjọ. Wọn yóò ràn wá lówọ̀ láti lẹ̀ ẹ̀ àtùpalẹ̀ isẹ̀ àpilẹkọ̀ yìí tẹ̀rùn. Àbájáde isẹ̀ yìí jẹ̀ ká ní ìmọ̀ nípa oríṣiùrìṣiù òwe Yorùbá tó wà nínú Ògbójú àti iwúlò wọn, èyí tó mú kí iwé Ògbójú ó gbayì. Ó tún túbọ̀ fikún ìmọ̀ wa nípa òwe Yorùbá bí ó ti ẹ̀ kan, ìrísí, oríṣiù, ihun àti ilò wọn nípa àṣà, isẹ̀ àti igbàgbọ̀ àwọn Yorùbá.

KÓKÓ-Ọ̀RỌ̀

Òwe, Fágúnwà, Itàn-Àròso, Ògbójú-Ọ́dẹ, Irúnmalẹ.

O uso do provérbio "Akoni d.o. Fágúnwà" na história "Ogbogu Odey", na floresta da selva

RESUMO

O tema deste artigo são os provérbios presentes na obra *Ogbojou Odê nínú Igbó Irúnmale* (doravante denominada *Ogbojou*), escrita por Daniel Olorunfemi Fágúnwà. Nosso objetivo é destacar a importância e o emprego desses provérbios como recursos linguísticos, culturais e retóricos na obra. Como é sabido, na sociedade iorubá e no continente africano em geral, os provérbios constituem a base da comunicação, servindo como meio de expressão e veículo para transmitir sabedoria, conhecimento e valores morais à comunidade. Em *Ogbojou*, tais provérbios são um elemento fundamental que contribuiu para a popularidade do autor. O uso dessas expressões consagrou Fágúnwà como uma figura de destaque na literatura iorubá entre seus pares. A abordagem teórica adotada para esta análise é multifacetada. A primeira vertente teórica concentra-se no estudo da forma, significado, origem, distribuição, conteúdo e uso dos provérbios. A segunda aborda a tradição oral, analisando como os provérbios são empregados oralmente, em contraposição à forma escrita. A terceira teoria explica a função do provérbio no discurso para além de seu sentido literal, proporcionando uma compreensão sobre a vida humana, o destino, a coragem, a moralidade, o papel dos anciãos na sociedade, bem como sobre advertências, conselhos, entre outros aspectos. A metodologia de pesquisa consiste em compilar os provérbios presentes em *Ogbojou*. Examinaremos a maneira como D.O. Fágúnwà os utilizou — fator que conferiu grande popularidade à obra, tanto em relação aos demais livros do autor quanto no contexto literário do continente africano — e analisaremos a criatividade de Fágúnwà no emprego desses provérbios, o que o projetou como um escritor de renome mundial. Também analisaremos outras obras e artigos que abordam provérbios e seu uso social, subsidiando assim a análise proposta neste artigo. Os resultados deste trabalho permitem ampliar o conhecimento sobre os diversos provérbios iorubás presentes em *Ogbojou* e suas funções, elementos que contribuíram para o sucesso da obra. Além disso, o estudo aprofunda a compreensão dos provérbios iorubás no que tange à sua forma, variedade, conteúdo e aplicação, relacionando-os à cultura, às práticas e às crenças do povo iorubá.

PALAVRAS-CHAVE

Provérbios, Fágúnwà, Ítán-Árósó, Ógbojú-Ódé, Irúnmale.

The use of the proverb "Akoni d.o. Fágúnwà" in the story "Ogbogu Odey" in the forest of the jungle

ABSTRACT

This paper examines the use of proverbs by the legendary author, Daniel Olorunfemi Fágúnwà in his classic work, *Ògbójú Odẹ Nínú Igbó Irúnmalẹ* (The Forest of a Thousand Daemons) (*Ògbójú Odẹ Nínú Igbó Irúnmalẹ* will henceforth be referred to as *Ògbójú* in this paper). Our main concern in this work is to show the significance and functions of these proverbs as linguistic, cultural and narrative devices in the novel. Proverbs are central to Yorùbá communication and worldview, functioning as concise expressions of communal wisdom and moral philosophy. The proverbs serve as tools for conveying meaning. Fagunwa's story-telling technique sets him apart from other authors, which earned him wide fame and solidified his status as legendary writer.

Theories adopted are paremiology, oral tradition and functional stylistics to show how these proverbs operate within the text. Paremiology studies the form, meaning, source, classifications and functions of proverbs. Oral tradition is about how knowledge and cultural values are transmitted through spoken forms such as folktales, myths, song and proverbs. Functional stylistics studies how language functions in literary texts to produce meaning and aesthetic effects. Methodology adopted includes collection of proverbs in *Ògbójú*, examining how each proverb functions within specific narrative situations. We would look into Fagunwa's works that also made him to be a legendary writer. Other works and articles on proverbs would be looked into for deeper analysis of these proverbs. This work enriches our knowledge more on forms, types, structures and functions of proverbs on Yorùbá culture, belief and philosophy.

KEYWORDS

Proverb, Fágúnwà, Novel, Brave-Hunter, Daemons.

Tíòrì Àmúlò

Àwọn onímò kò kó iyan tíòrì kéré nínú isẹ-ọ̀nà bí ó ti wù kí ó mọ. Tíòrì ni àgbékalẹ̀ èrò tó jinlẹ̀ nípa ohunkóhun lẹyìn àwòfin àti ẹ̀rí tó dájú. Ó jẹ̀ àlàyé nípa nńkan, ẹ̀yí tó ẹ̀ ẹ̀ gbékẹ̀lẹ̀. Tíòrì tí a fẹ́ mú ló fún isẹ̀ yìí ni tí ẹ̀kọ́ tó jẹ̀ mọ́ ọ̀we nípa ìrírí, ìtumò, ìhun, orísun, ilò ajẹmọ́ èdè àti àṣà àti ògbuṣọ́ wọ́n. Ó jẹ̀ ẹ̀kọ́ nípa ilò nínú ibáranisòrò nípa ẹ̀kọ́, ìkílò, ìmòrán abbl. Agbáterù tíòrì yìí ni Mieder (2004), tó rí ọ̀we gégé bí ọ̀rọ́ sókí tí a fi sọ òkodo ọ̀rọ́. Tíòrì yìí ràn wá lówó nínú àtupalẹ̀ isẹ̀ yìí.

Tíòrì kejì ni tí lítirésò alohùn tó ní ẹ̀ pẹ̀lú ilò ọ̀we ní ilàna àtẹ̀nudẹ̀nu dípò kíko sílẹ̀. Ẹ̀yí jẹ̀ ọ̀nà kan gbòògì tí àwọn ènìyàn àwùjọ́ n gbà ẹ̀ ohun ìní wọ́n lójò kí ó má ba parun. Ilàna àtẹ̀nudẹ̀nu ni wọ́n n ló láti iran kan sí òmíràn. Ẹ̀yí hàn nínú *Ògbójú* nípa ilàna àwítúnwí àti itàn síso láti ẹ̀nu àwọn agbà. Finnegan (1970) ni agbáterù rẹ̀.

Tíòrì kẹ́ta ni ẹ̀yí tó jẹ̀ mọ́ isẹ̀ tí à n fi ọ̀we ẹ̀ gan-an nínú àyọkà yàtò sí ìtumò eréfẹ́ rẹ̀. Ó tẹ̀pẹ̀lẹ̀ mọ́ isẹ̀ ọ̀we àti èrédí lílò rẹ̀ bó ti ẹ̀ jẹ̀ mọ́ igbéayé ènìyàn, àyànmọ́, iwà ẹ̀tọ́, ojúṣe agbàlagbà, ìkílò, ìmòrán, iwà àitọ́ lówùjọ́ bí ojúkòkòrò, àinítẹ̀lórùn abbl. Agbáterù rẹ̀ ni Halliday (1978).

Ogbón Ìṣewádíí

Ogbón ìṣewádíí tó jẹ̀ mọ́ ilàna àtupalẹ̀ inú àyọkà tó péye ni a ló láti ẹ̀ àyèwò àwọn ọ̀we iwé *Ògbójú*. Ó fún wa ní ànfààní àtupalẹ̀ tó jinlẹ̀ lórí iwúlò ọ̀we tó jẹ̀ mọ́ èdè, àṣà àti isowólò-èdè nínú iwé *Ògbójú*. A oó ẹ̀ àwàrí àti àfihàn gbogbo àwọn ọ̀we iwé *Ògbójú*. A oó wo ìtumò àti ilò wọ́n ní ògangan ipò tí a ti ló wọ́n. *Ògbójú* ni orísun àkókó fún àkójopò èdè fáyèwò wa. Òmíràn ni àwọn iwé lítirésò Yorùbá, átíkù, isẹ̀ àtẹ̀yinwá tí Fágúnwà ti ẹ̀. A oó ẹ̀ àkójopò àwọn ọ̀we inú *Ògbójú* bí wọ́n ẹ̀ ẹ̀ kókó sí. Àtupalẹ̀ wọ́n yóò jẹ̀ mọ́ kókó àti isẹ̀ wọ́n.

Ifáára

Isẹ̀ àpilẹ̀kọ́ lórí ọ̀we Yorùbá jẹ̀ ẹ̀yí tí àwọn onímò ti ẹ̀ agbéyèwò rẹ̀ lópòlópò káàkiri ẹ̀ka-ẹ̀kọ́ bí fókílò, imò èdà-èdè, ẹ̀kọ́ itàn àti lítirésò bíi Délàno (1966), Bámgbósé (1968), Finnegan (1970), Beier (1967), Owólabí (2001) abbl. Ní àwùjọ́ Yorùbá àti ilẹ̀ Adúláwò, ọ̀we jẹ̀ ohun èlò pàtàkì fún sise àtaré àṣà, isẹ̀ àti igbàgbọ́ wọ́n láti iran dé iran. Ọ̀we jẹ̀ kókó fún ibáranisòrò àti ogbón ojoojúmọ́ láarin wọ́n. Ẹ̀yí ló bí ọ̀we, "Ọ̀we lẹ́sin ọ̀rọ́; bí ọ̀rọ́ bá sọ̀nù, ọ̀we la fi í wá a". Ó ẹ̀ pàtàkì nínú lítirésò

àtẹ̀nudénu àti alákoṣílẹ̀. Ọ̀pọ̀ ònṁkòwé ló ti ẹ̀ ẹ̀ àmúlò òwe nínú isẹ̀ wọn, yálà itàn àròso, eré-oníse àti ewì. Lára wọn ni Fágúnwà (1938; 1949; 1954 àti 1961), Fálétí (1970), Òkédìjì (1971), Iṣòlá (1983) abbl. *Ògbójú* ni èyí tí isẹ̀ yíi dá lé lórí, tó sì jẹ̀ iwé itàn-àròso rẹ̀ àkókó. Àwọn onímọ̀ ti ẹ̀ isẹ̀ akadá jìnnà lórí àwọn òwe Fágúnwà, sùgbón ilò òwe nínú isẹ̀ rẹ̀ jẹ̀ kókó, èyí tí a sì fẹ́ẹ̀ gbé yẹ̀ wò. A ẹ̀ atúpalẹ̀ oríkì, ìrísí, oríṣí, ìtumọ̀, ihun àti ilò àwọn òwe nínú *Ògbójú*. Ogbón iwádìí tí a lò jẹ̀ kí á ní èkúnrerẹ̀ òye òwe tó jẹ̀ mó àṣà àti isọ̀wólò-èdè nínú *Ògbójú*.

Nínú isẹ̀ yíi, a wo ẹ̀ni tí akoni ònṁkòwé D.O. Fágúnwà jẹ̀ àti iwé itàn àròso *Ògbójú*. A ẹ̀ àkójopọ̀ àwọn òwe inú rẹ̀. Kókó tí àwọn òwe wònyí jẹ̀ mó ni imòrán, ìkílò, fifi ẹ̀mí imoore hàn, isítí àti ibáwí. Isẹ̀ yíi fi kún imọ̀ nípa pípèsè atúpalẹ̀ alákoṣiyawọ̀ ilò àwọn òwe nínú *Ògbójú*. A ẹ̀ èyí nípa àmúlò tíorí igbàlódé fún sísẹ̀ àlàyé tó jìnlẹ̀ lórí isẹ̀ òwe bí kókó itàn àròso. Èyí ẹ̀ àfihàn Fágúnwà bí ònṁkòwé tó lo imọ̀ rẹ̀ nínú àṣà, isẹ̀, igbàgbọ̀ àti ìrírí rẹ̀ gégé bí olùkọ̀ àti èlẹ̀sìn Kírísítì hàn. Ogbón isòtàn ojú-mi-ló-ẹ̀, ibánisòrò tààrà, itàn nínú itàn, ètẹ̀ alá àti itòka síwájú àti sẹ̀yìn nínú *Ògbójú* mú kí Fágúnwà yàtò sí àwọn akegbẹ̀ rẹ̀, èyí tó mú kó jẹ̀ akoni ònṁkòwé.

D.O. Fágúnwà àti *Ògbójú Ode Nínú Igbó Irúnmalẹ̀*

A bí D.O. Fágúnwà ní ọ̀dún 1903. Oròwólé ni orúkọ̀ àbísọ̀ rẹ̀ kí ó tó yí i padà sí Ọ̀lórúnfẹ̀mi ní kété tí àwọn ọ̀bí rẹ̀ di èlẹ̀sìn Kírísítì. Ilú Òkè-Igbó ni ó ti lọ sí ilẹ̀-ìwé alákoṣibẹ̀rẹ̀ ní ọ̀dún 1916-1924. Ó kọ̀ èkọ̀ olùkọ̀ni ní St. Andrew's College, Ọ̀yọ̀ ní ọ̀dún 1926-1929. Ó sísẹ̀ olùkọ̀ ní oríṣíríṣí ilú kí ó tó gba isẹ̀ ní ilẹ̀ isẹ̀ itẹ̀wé Heinemann ní Ìbàdàn. Ó kọ̀ ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ iwé itàn àròso àti àwọn iwé miiṣà nínú èyí tí *Ògbójú* jẹ̀ ọ̀kan, tó sì jẹ̀ àkókó. Ó kú ní ojọ̀ keje, oṣù kejílá, ọ̀dún 1963 sínú Odò-Oya ní Baro (Olújìnmí, 2011; Adéboṣá, Adélékẹ̀ àti Adéjùmọ̀, 2016). Omọ̀ ọ̀dọ̀ àgbà ni Fágúnwà. Inú jìnlẹ̀ àṣà Yorùbá ní Òkè-Igbó ni a bí i sí. Ó gbọ̀ èdè Yorùbá dára. Ó mọ̀ òwe, ó sì lò ó bó ti tó àti bó ti yẹ̀ nínú *Ògbójú* àti àwọn isẹ̀ rẹ̀ miiṣà gégé bí àwọn onímọ̀ èdè ẹ̀ jẹ́rì sí i (Beier, 1965 àti 1967; Liindfors, 1982; Bámgbósé, 2007a àti 2007b, Irele 1981, Ọ̀jọ̀ 2015). Wón rí D.O. Fágúnwà gégé bí ẹ̀ni tó máa ń hun òwe pọ̀ mó itàn àròso rẹ̀. Wón tún rí i bí ẹ̀ni tó ń lo òwe ní igbà àti àṣíkò tó yẹ̀ pẹ̀lú àwọn ọ̀nà-èdè miiṣà bii àfiwé tààrà, àfiwé èlẹ̀lọ̀ àti àwòrán ọ̀rò. Ìrírí rẹ̀ gégé bí ojúlówó omọ̀ Yorùbá, àwùjọ̀ tó gbé dàgbà, isẹ̀ olùkọ̀ tó ẹ̀, èsìn Kírísítì tó gbà àti àwọn iwé tó kà ni wón ràn án lówó láti tayọ̀ ju àwọn akegbẹ̀ rẹ̀ lọ nínú iwé itàn-àròso kíko àti sísàmúlò òwe. Èyí ló jẹ̀ kí ó di akoni ònṁkòwé lówùjọ̀ Yorùbá, ní ilẹ̀ Adúláwọ̀ àti ní àgbáyé. Bámgbósé (2007a) sọ̀ pé Fágúnwà ni ẹ̀ni àkókó nínú èkọ̀ itàn àròso ní èdè Yorùbá. Sájú rẹ̀ kò sí ẹ̀nikẹ̀ni, lẹ̀yìn rẹ̀ kò sí bákan náà. Aṣájú tí àwọn ònṁkòwé líríṣẹ̀ Yorùbá ń tọ̀ lẹ̀yìn ni.

Ògbójú Ode Nínú Igbó Irúnmalẹ̀ (The Brave Hunter in the Forest of a Thousand Spirits (or Deities)) jẹ̀ iwé itàn-àròso ilẹ̀ Adúláwọ̀ tó gbajúgbajà, tí a tẹ̀ jáde ní ọ̀dún 1938. Sọ́yínká ẹ̀ atẹ̀jáde rẹ̀ ní èdè Gẹ̀ẹ̀sì ní ọ̀dún 1968, tí atúntẹ̀ rẹ̀ jáde ní 2013, èyí tí ó mú kí àwọn ònṁkòwé yíi pọ̀ si jákẹ̀jádò àgbáyé. *Ògbójú* jẹ̀ iwé itàn-àròso tó ṣàpẹ̀júwe Àkàrà-ogùn gégé bí ọ̀de tó gbójú gbóyà, tó rin ìrìnàjò sí igbó burúkú níbi tí àwọn abàmi ènìyàn, ẹ̀ranko, ẹ̀yẹ̀ àti iwin fi ẹ̀ ibùgbé. Ní gbogbo ìrìnàjò rẹ̀, àwọn abàmi èdà wònyí ló bá padé, tí wón sì máa ń wọ̀ iyá ijà, sùgbón lẹ̀yìnòrẹ̀yìn, ó borí, ó sì dé láyò. Akoni ọ̀de ni.

Àwọn Òwe inú *Ògbójú* àti Atúpalẹ̀ wọn

Àpẹ̀rẹ̀ 1:

Bí ẹ̀gun ẹ̀ni bá jòrẹ̀, orí a yá ni (o.i. 1)

(Bí ẹ̀égún ẹ̀ni bá jóore, orí a yáni)

Òwe ìmòrán lèyí láti máa ẹ̀ ohun tó tó. Àkàrà-oògùn ló pa òwe yìí láti mú kí olùgbò ìtàn rẹ̀ pa gbogbo ohun tí wón ń ẹ̀ tì láti gbò ìtàn tí ó fẹ́ ẹ̀ sọ. Eégún jẹ́ ọ̀kan nínú àwọn irúnmalẹ̀ ní àwùjọ tí wón ń bọ̀ ní ìrántí baba tó kú, tí ó sì máa ń jọ́ tí wón bá gbé e jáde. Tí ó bá jọ́ dáadáa, inú atókùn àti àwọn ònworan yòò dùn, tí kò bá sì jọ́ dáadáa, inú wón kò ní dùn. Èyí ń kọ́ wa pé kí a máa hùwà dáadáa kí a ba lè rí ojúrere àwọn ènìyàn gbà.

Àpẹẹrẹ 2

Ọwọ́ ara ẹni ni a mà fi ntun ọ̀ràn ara ẹni ẹ̀ (o.i. 9-10)

(Ọwọ́ ara ẹni ni a máa fi ń tún ọ̀rọ́ ara ẹni ẹ̀)

Híhu iwà rere lówùjọ jẹ́ Yorùbá lógún. Èyí jẹ́ iwà-ètọ́. Àìhùwà rere kì í jẹ́ kí ènìyàn bá ojú rere padé tàbí kó rí àánú gbà. Òwe yìí jẹ́ òwe ìmòrán pé kí ènìyàn hu iwà rere, kí ó pa iwà burúkú tì. Àkàrà-oògùn ló pa òwe yìí nígbà tí ó ń wá ìrànlowó láti ọ̀dọ́ iwin tí kò jẹ́ kó rẹran pa. Sájú ni Àkàrà-oògùn ti sọ ọ̀kò ọ̀rọ́ sí. Òun náà sì fẹ̀sì padà si pé oníbàjẹ ènìyàn ni. Sùgbón, ó padà bẹ́ iwin yìí kí ó ẹ̀ òun lóore, ó sì gbò ẹ̀bẹ̀, ó sì ẹ̀ é lóore kó tó lẹ̀.

Àpẹẹrẹ 3

Yoyó ni ẹni araiye ndà (o.i. 10-11)

(Yoyoyò lenu ọmọ aráyé)

Òwe yìí ni ẹ̀bọ́ra Aládé-Igbó pa fún Àkàrà-oògùn nípa bí àwọn ènìyàn ẹ̀ ń fi ẹnu wón sọ ohun tó dára àti èyí tí kò dára nípa ènìyàn tàbí ohunkóhun. Òwe ìkìlọ́ lèyí pé ká sọra fún ènìyàn, kí a má sì gbẹ̀kẹ̀lé ènìyàn.

Àpẹẹrẹ 4

Èniti o ẹ̀ ohun ti ẹ̀nikan kò ẹ̀ rí, oju rẹ̀ nǎ yío rí nkan ti ẹ̀nikan ko rírí (o.i. 21-22)

(Èni tí ó ẹ̀ ohun tí ẹ̀nikan kò ẹ̀ rí, ojú rẹ̀ yòò rí nkan tí ẹ̀nikan kò rí rí)

Òwe ìkìlọ́ lèyí pé kí a ro ìgbèyìn ọ̀rọ́ kí a tóó dǎwólé sí ẹ̀ ohunkóhun kí a má ba kábàámọ́ nípa rẹ̀. Àkàrà-oògùn ló pa òwe yìí nígbà tó fẹ́ ẹ̀ bẹ̀rẹ̀ ìtàn sí sọ́ lóri ìgbà èkejì rẹ̀ nínú ìgbó irúnmalẹ̀. Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé ó jìyà ní ìgbà àkókó nínú ìgbó, síbẹ̀, ó tún pinnu láti lẹ̀ lẹ̀kejì.

Àpẹẹrẹ 5

Ọpẹ́lọpẹ́ ejika ti kò jẹ́ki ẹwu k'ọ bọ (o.i. 29)

(Ọpẹ́lọpẹ́ èjìkà tí kò jẹ́ kí ẹ̀wù kó bọ)

Òwe fífí ẹ̀mí imoore hàn lèyí. Èjìkà ni ẹ̀yà ara tí kì í jẹ́ kí a sọ́ tí a bá wò já lórùn ẹni. Bí a bá ẹ̀ni lóore, ọ̀pẹ́ ló yẹ́ kí a dá. Ìyàwó Ọba ló pa òwe yìí láti fi tàbùkù ọba tó jẹ́ ọkọ rẹ̀ lójú àwọn ará ilú pé kí í tójú òun. Ó fi hàn pé ìyà òun ló ń ẹ̀ gbogbo ohun tí ó yẹ́ kí ọba ẹ̀ fún òun.

Àpẹẹrẹ 6

Èniti o ba da ẹru ni ẹru itò (o.i. 30)

(Èni tí ó bá da eérú ni eérú ń tò)

Òwe ìkìlọ́ pé kí á ta kété sí iwà ìkà sí ọ̀mọ̀nìkejì wa nítorí pé ẹni bá pẹ̀te ibi, bópẹ́ báyá, ibi yòò padà wá bá irú ẹni bẹ̀. Ìyàwó ọba tó gbímọ́ ibi pò pẹ̀lú àwọn ará ilú láti pa ọba (ọkọ rẹ̀), òun gan-an ni àwọn ìránṣẹ́ ikú pa láimọ́.

Àpẹẹrẹ 7

Ajẹ ke lana ọmọ ku loni, tani kò mò pe ajẹ ana lo pa ọmọ jẹ (o.i. 35)

(Ajẹ ké lánàá, ọmọ kú lónìí, ta ni kò mò pé àjẹ àná ló pọ̀mọ́ jẹ)

Yorùbá ní ìgbàgbò ní èmí àjé. Tí àjé kan bá pariwo tàbí bá ẹ̀nikan jà ní agboolé kan ní ànà, tí ọ̀mọ kan sì fò sánlẹ̀ kú ní inú agboolé náà ní ọjó kejì, ìgbàgbò Yorùbá ni pé, kò sí àniàní, àjé tí ó kẹ̀ ní ànà ni ó pa ọ̀mọ jẹ. Òwe ìkìlò ni èyí jẹ látì tẹ̀ mọ ẹ̀ni bèẹ̀ létí kí ó rọ̀ra ẹ̀ nítorí bí ohunkóhun bá ẹ̀lẹ̀ lẹ̀yìn ìbínú rẹ̀, ó dájú pé ọ̀un ni wọn yóò fi irú ọ̀ràn bèẹ̀ kọ̀ lórùn. Òwe yìí wúlò fún fifi ìdì ohun tí a lérò pé ẹ̀nikan ẹ̀ múlẹ̀. Ọ̀rẹ̀ tímótímọ̀ Àkàrà-òògùn ló pa ọ̀we yìí látì fihàn pé Àkàrà-òògùn ló jí ajá ọ̀ba tó sọ̀nù. Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ pé lẹ̀yìn ọ̀ rẹ̀yìn, ó hàn pé irọ̀ ló pa.

Àpẹẹrẹ 8

Labalaba ti o ba digbo lu ẹgun aṣọ rẹ yio faya (o.i. 36)

(Labaláábá tí ó bá dìgbò lu ẹ̀gún, aṣọ rẹ̀ yóò fà ya)

Kòkòrò tó ń fò ni labaláábá, tí aṣọ rẹ̀ sì máa ń fúyẹ̀ débì pé tí ó bá dìgbò tàbí kọ̀ lu ẹ̀gún, yóò ya ni, kò sì níí sí èyí tí yóò fi máa fò mọ. Òwe ìkìlò ni èyí kí ẹ̀niyàn rọ̀ra ẹ̀, nínú ohunkóhun kí ó má ba kábàámọ. Àkàrà-òògùn ló pa ọ̀we yìí nígbà tí ó ẹ̀tán látì pa ọ̀rẹ̀ rẹ̀ tó parọ̀ mọ ọ̀n.

Àpẹẹrẹ 9

Ọpọlọpọ alangba ni o da ikùn de ilẹ a ko mọ eyiti inu nrun (o.i. 48)

(Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ aláńgbá ni ó da ikùn dé ilẹ̀, a kò mọ̀ èyí tí inú ń run)

Òwe ìkìlò ni èyí jẹ̀ pé kí ẹ̀niyàn rọ̀ra ẹ̀ nítorí ọ̀pọ̀ ẹ̀niyàn ni wọn máa ń ẹ̀ bí ọ̀rẹ̀ síni, sùgbón tí wọn jẹ̀ ikà ẹ̀niyàn tí wọn sì lẹ̀ ẹ̀bí síni nígbàkúùgbà. Ó sòro látì mọ̀ èrò ẹ̀niyàn. Èyí ni Àkàrà-òògùn fi wé aláńgbá tó ń da àyà délẹ̀ ní gbogbo ìgbà, tí kò sì rọ̀rùn látì mọ̀ èyí tí inú ń run láàrin wọn. Ó pa ọ̀we yìí látì fi gba àwọn tó wá gbọ̀ ìtàn tó tún fẹ́ẹ̀ sọ̀ nípa àwọn èrò Òkè Lángbòdó níyànjú.

Àpẹẹrẹ 10

Bi ọmọde ni aṣọ bi agba ko ni ile ni akisa bi agba (o.i. 50)

(Bí ọ̀mọ̀dé bá láṣọ̀ bí àgbà, kò lẹ̀ ní àkísà bí àgbà)

Òwe yìí ń ẹ̀ àfiwé ọ̀mọ̀dé àti àgbàlagbà nípa ìrírí, ọ̀gbón, ìmọ̀ àti ọ̀ye. Èyí fi hàn pé ìrírí, ọ̀gbón, ìmọ̀ àti làákàyẹ̀ àwọn àgbàlagbà ju tí ọ̀mọ̀dé lọ. Àgbàlagbà ló sàgbà ọ̀mọ̀dé. Ó jẹ̀ ìmọ̀ràn fún ọ̀mọ̀dé kó má rí àgbà fín bíí tí wù ó mọ. Àkàrà-òògùn ló pa ọ̀we yìí látì fèsì sí ìpàrọ̀wà ọ̀ba sí i látì lọ sí Òkè Lángbòdó.

Àpẹẹrẹ 11

Bi ina ko ba tan laṣọ ejẹ ko le tan lẹkan (o.i. 52)

(Bí iná kò bá tán láṣọ̀, èjẹ̀ kò lẹ̀ tán léékán)

Òwe ìmọ̀ràn látì má káàárẹ̀ tàbí fàsẹ̀yìn lórí ohunkóhun lẹ̀yí. Ọ̀wọ̀ la fi ń mú iná orí tí a ọ̀ò sì fi èékánná pa á. Tí a bá pa á, èjẹ̀ rẹ̀ á sà̀n sí èékánná. Ó dìgbà tí iná náà bá tán lórí kí mímú àti pípa rẹ̀ tóó tán. Àkàrà-òògùn ló pa ọ̀we yìí sí Kàkó látì ẹ̀ ìpinnu látì lọ sí Òkè Lángbòdó.

Àpẹẹrẹ 12

Ki ilẹ to pa ọ̀sìkà, ohun rere yio ti bajẹ (o.i. 54)

(Kí ilẹ̀ tó pa ọ̀sìkà, ohun rere yóò ti bàjẹ̀)

Òwe ìkìlò lẹ̀yí. Ó tùmọ̀ sí pé kí ẹ̀niyàn tètẹ̀ gbé ìgbésẹ̀ lórí nńkan tó bá yẹ̀, kí ohun tó dára má ẹ̀ bàjẹ̀. Èyí ni ọ̀we tí Kàkó pa nígbà tí iyàwó rẹ̀ dì í mú nígbà tí ó ń tẹ̀lẹ̀ Àkàrà-òògùn padà sí ilú wọn ní ìgbaradi fún lílọ̀ sí Òkè Lángbòdó. Ó rí obìnrin yìí gégẹ̀ bí ẹ̀ni tí kò fẹ́ẹ̀ jẹ̀ kí ọ̀un lọ. Ó pa obìnrin yìí kí ó ba lẹ̀ tètẹ̀ tẹ̀lẹ̀ Àkàrà-òògùn.

Àpẹẹrẹ 13

Ọwọ mejì ní igbè ẹrù dé orí, ọmọ ika ọwọ mararun ní si igbè onjẹ dé ẹnu (o.i. 57)

(Ọwọ méjì ní gbé ẹrù dé orí, ọmọ ika ọwọ máraàrún ní sì ń gbé oúnjẹ dé ẹnu)

Òwè ìmòrán lẹyí, tó tùmọ sí pé ìfowósowópò máa ń mú nńkan rọrùn. Èyí ní pé ẹńkan soṣo kò lè dá nńkan ẹ, bí kò ẹ rọrùn láti fi ọwọ kan gbé ẹrù dé orí. Bàbá arúgbó kan ló pa ọwè yí nígbà tí ó bá àwọn ọdẹ tó ń lọ Òkè Lángbòdó sọrọ pé kí wọn fi ìmọ ẹkan kí wọn ba lè ẹ àṣeyọri nínú ịṣẹ takuntakun tí wọn gbé lẹ wọn lówó. Ó jẹ kí wọn mọ pàtàkì ìfowósowópò.

Àpẹẹrẹ 14

Ohun tí a fi ẹsò mú kí ibajẹ ohun tí a fi agbara mu ni ile ni lara kokoṣo (o.i. 60)

(Ohun tí a fi ẹsò mú kí í bájẹ, ohun tí a fi agbára mú ní leni lára kokooko)

Òwè ìmòrán lẹyí tó sọ pé kí a ẹ sùúrù nínú ẹṣe ohunkóhun tí a bá dáfó lẹ, nítorí ikánjù a máa ba nńkan jẹ. Ohun tí a bá fi sùúrù ẹ máa ń yọrí sáyò. Àkàrà-oògùn ló pa ọwè yí ní kété tí wọn gba òmìnira lówó Ẹrù. Orin lásán ni wọn fi lẹ Ẹrù, ẹni tí ibon àti ọfà kò ràn.

Àpẹẹrẹ 15

Ẹyin ni o ndi àkùkọ, ọmọde oni si ni baba ọla (o.i. 72)

(Ẹyin ni ó ń di àkùkọ, ọmọdé òní sì ni baba ọla)

Òwè ịṣítí lẹyí, tó tùmọ sí pé ọjó ọla máa dára, nítorí pé bó pé, bó yá, ẹyin adìẹ òní yóò di àkùkọ. Ó tùmọ sí pé kí a ní àforítì. Bákan náà, ó tùmọ sí pé kí a má ẹ fi ojú ténbélú ẹnikẹni nítorí pé òní la rí, kò sẹni tó mọla. Eni tí a lérò pé kò lè já mọ nńkan lóní lè di ẹni ńlá lóla. Òwè yí ni Ìrágbeje pa nígbà tí ó ẹtán láti sọrọ nípa àwọn ọmọdé fún àwọn àlejò rẹ (Àkàrà-oògùn àti àwọn yòókù).

Àpẹẹrẹ 16

Ẹniti o gun ọpẹ ti o dorikodo, ohun ti oju wa ni oju iri (o.i. 80)

(Ẹni tí ó gun igi ọpẹ, tí ó dorí kodò, ohun tí ojú wá ni ojú rí)

Òwè ìkílò lẹyí pé kí ẹnìyàn kojú sí ohun tó bá ń ẹ láti dèná ìjàmbá. Òkè ni akọpẹ máa ń wò nígbà tí ó bá ń gun ọpẹ, kí í ẹ ịsàlẹ nípa dídorí kodò. Ìtúmọ ọwè yí ní pé ibi tí a bá ń lọ ni à á kojú sí. Ìkòokò ló pa ọwè yí lẹyìn tí Àjàtánlá ti lù ú, tí ó sì tún ní kó di òun padà sínú ẹrù kí ó sì tẹsẹ mọ ìrìn láti lọ bá àwọn ẹranko ẹgbẹ rẹ tókù níwájú.

Àpẹẹrẹ 17

Ile ni a nwo kí a to sọ ọmọ lorukọ (o.i. 82)

(Ilé ni à ń wò, kí a tó sọ ọmọ lórúkọ)

Òwè ịṣítí lẹyí. Ìtúmọ rẹ ní pé ìpílẹ nńkan ni a máa ń wò kí a tó ẹ ìpinnu lórí irú nńkan bẹẹ. Èyí fi hàn pé ó yẹ kí a wo sàkun ọrọ dáadáa kí a tóó ẹ ìpinnu. Ìrágbeje ló pa ọwè yí nígbà tí ó ń sọrọ lórí àwọn àgbà aláṣejù. Ó ní àṣejù nńkan kò dára, ẹtẹ àti àbùkù ló máa ń fà bá ẹnìyàn.

Àpẹẹrẹ 18

Ebi ki iwọ inu ki ọran miran tun wọ ibe (o.i. 83)

(Ebi kí í wọ inú, kí ọrọ mīràn tún wọ ibẹ)

Òwè ìkílò àti ìmòrán lẹyí. Ó tùmọ sí pé ọkan ni a máa ń fi sílẹ ẹ òmíràn ní ibámu pẹlú bí wọn bá ẹ ẹ pàtàkì sí. Kìniún, ọba àwọn ẹranko ló pa ọwè yí nígbà tó ń gba àwọn ẹranko ẹgbẹ rẹ nímòrán láti máa yòòda ara wọn sílẹ fún pípajẹ.

Àpẹẹrẹ 19

Ọkẹrẹ gun ori iroko oju ọdẹ da (o.i. 88)

(Ọkẹrẹ gun orí ìròkò ojú ọdẹ dá)

Òwe ìbáwí lẹyí. Ó tùmò sí pé ìṣẹ̀lẹ̀ kan ti ṣẹ, tí kò sì ní àtúnṣe mọ. Ó já sí pé ènìyàn ti ṣe ohun tó fẹ́ẹ ṣe, ojú rẹ̀ sì ti já a, kò sí àtúnṣe mọ. Ó ye ká yẹra fún irú nnkan bẹẹ. Ìrágbẹ́je ló pa ọ̀we yìí nìbí tí ó ti n sọ ìtàn fún àwọn ọdẹ ní ilẹ̀ rẹ. Ọkúnrin tó ta ipá síwájú tó sì ba gbogbo nnkan tó fi ọgórùn-ún pónùn rà jẹ lésèkèsè.

Àpẹẹrẹ 20

Oṣe ni ipari ẹkun abamọ ni igbehin ọran gbogbo (o.i. 88)

(Oṣe ní parí ẹkún, àbámọ ní gbẹ̀yìn ọ̀rọ̀ gbogbo)

Òwe ìkìlò àti ìbáwí lẹyí. Itumọ̀ rẹ̀ ni pé àbámọ̀ tàbí ọ̀ṣe ni ó máa n gbẹ̀yìn ọ̀rọ̀ tàbí ohun tí a kò bá rò jinlẹ̀ kí a tó ṣe é. Ìkìlò ni pé kí a rò ó dárádára kí a tó ṣe nnkan, kí a má ba kábàámọ. Èyí ni ọ̀we tí bàbá Ìrágbẹ́je pa fún àwọn ọdẹ nípa ìwà ènìyàn. Ó sọ pé àbámọ̀ jẹ ọkan lára àbàwọn tó wà lára àwọn ènìyàn, tí kò sì sí ẹni tí ó lè fọ́ ọ̀ mọ̀ lára wọn.

Nínú àtupalẹ̀ àwọn ọ̀we wònyí, kókó tí wọn jẹ mọ̀ ni ìmòrán, ìkìlò, ẹmí ìmoore fífi hàn, ìṣítí àti ìbáwí. Àwọn kókó wònyí ni Fágúnwà ṣe àgbékalẹ̀ wọn láti lè mú kí àwọn ònkàwé rẹ̀ mú wọn lò. Èyí yóò mú kí àlàáfíà bá ènìyàn àti àwùjọ́ lápapọ̀. Ìwà ẹ̀tọ́ máa n mú idàgbàsókè bá àwùjọ́.

Àgbálogbábò

A ti gbìyànjú láti wo àwọn ọ̀we D.O. Fágúnwà nínú ìwé *Ògbójú*. A wo Fágúnwà gégé bí ònkòwé *Ògbójú*. A wo ìtàn ìgbésíayé rẹ. A wo ìwé *Ògbójú* tó jẹ ìtàn-àròsọ àkókó tí Fágúnwà kọ. A ṣe àkójopọ̀ àti àfihàn àwọn ọ̀we inú *Ògbójú*. A wo àwọn ilò wọn bí ó ti ṣe jẹ mọ̀ ìkìlò, ìbáwí, ìmòrán, ìṣítí, fífi ẹmí ìmoore hàn àti àwọn ìwà ẹ̀tọ́ mìíràn tí wọn lè mú àyípadà rere bá ènìyàn àti àwùjọ́ Yorùbá. A wo ẹ̀kọ́ tí a rí kọ nínú wọn. A fi ìdí rẹ̀ múlẹ̀ pé àgbékalẹ̀ ọgbọn ìṣòtàn tí Fágúnwà mú lò ló jẹ kí ìwé *Ògbójú* ó di gbajúgbajà káàkiri àgbáyé. A tún fi hàn pé ìṣe yìí mú kí Fágúnwà yàtò sí àwọn ònkòwé ẹgbé rẹ, èyí tó sọ ọ̀ di akòni ònkòwé lágbàáyé. Ìṣe yìí jẹ kí a mọ̀ pàtàkì ọ̀we Yorùbá, tí a sì gbọdọ̀ pakítí mọ̀ra nípa síṣe àwárí àti àmúlò wọn nìbí gbogbo, nígbà gbogbo àti lónà gbogbo. Ohun ìní àwùjọ́ Yorùbá tí kò gbọdọ̀ kú ni.

Àwọn Ìwé Ìtókasi

Adébòwálé, O. àti D. Adélékè (2021). *Àkòtun Èdè Ìperí Yorùbá (New Yorùbá Metalanguage)*. Ìbàdàn: Graceville Publishers.

Adébòwálé, O. àti D. Adélékè àti A. Adéjùmọ̀ (2016). *Ọ̀tun Ìmọ̀ Nínú Ìtàn-Àròsọ D.O. Fágúnwà (Findings in the Novels of D.O. Fágúnwà)*. Lagos: The Capstone Publications.

Adéyemí, L. (2012). "Proverbs and Narrative Meaning in Yorùbá Literature". *Paremia Journal*, 21, 245-256.

Awóbùlúyì, O. àti O.O. Oyèláràn (2017). *Ìlẹ̀wọ̀ Ìkòwé Yorùbá Òde-Òní*. Ilorin: Kwara State University Press.

Bámgbòsé, A. (1968). "The Form of Yorùbá Proverbs". *Odu: A Journal of West African Studies*, 5, 25-32.

Bámgbòsé, A. (2007a). *The Novels of D.O. Fagunwa: A Commentary*. Ìbàdàn: Nelson Publishers Ltd.

Bámgbòsé, A. (2007b). Symbolism in D.O. Fagunwa's Novels. *Modern Research Studies*, 1, 89-90.

- Barber, K. (2017). *Celebrating D.O. Fágúnwà: Aspect of African and World Literary History*. Ìbàdàn: Bookcraft.
- Bascom, W. (1969). *Ifá Divination: Communication between Gods and Men in West Africa*. Bloomington: Indiana University Press.
- Beier, U. (1965). *The Yorùbá Novel: D.O. Fagunwa. In Introduction to African Literature*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Beier, U. (1967). *Yorùbá Poetry: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Délàno, I.O. (1966). *Òwè Lẹ́sìn Ọ̀rọ̀*. Ìbàdàn: Oxford University Press.
- Fágúnwà, D.O. (1938). *Ógbójú Ọ̀dẹ́ Nínú Igbó Irúnmalẹ́*. Lagos: CMS Bookshop.
- Fágúnwà, D.O. (1949). *Igbó Olódumare*. London: Thomas Nelson.
- Fágúnwà, D.O. (1949). *Ìrèké Oníbùdó*. London: Thomas Nelson.
- Fágúnwà, D.O. (1954). *Ìrìnkèrindò Nínú Igbó Elégbèje*. London: Thomas Nelson.
- Fágúnwà, D.O. (1961). *Àdìtú Olódumare*. London: Thomas Nelson.
- Fálétí, A. (1970). *Ọ̀mọ̀ Olókùn Ẹ̀sin*. Ìbàdàn: Heinemann.
- Finnegan, R. (1970). *Oral Literature in Africa*. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday, M.A.K. (1978). *Language as Social Semiotic*. London: Edward Arnold.
- Irele, A. (1981). *The African Experience in Literature and Ideology*. Ìbàdàn: Heinemann.
- Ìṣòlá, A. (2009). *Ayé Yẹ Wọ̀n Tán*. Ìbàdàn: D.G. Mortoy Books.
- Lindfors, B. (1982). *Critical Perspectives on Nigerian Literatures*. London: Heinemann.
- Mieder, W. (2004). *Proverbs: A Handbook*. Westport: Greenwood Press.
- Ojo, E.T. (2015). Structure of Proverbs in Selected Yorùbá Written Literature. *Ihafa: A Journal of African Studies*, 7(1) 161-191.
- Òkédìjì, O. (1971). *Àgbàlagbà Akàn*. Ìbàdàn: Longman Nigeria Ltd.
- Owólabí, K. (2001). *Essential of Yorùbá Grammar*. Ìbàdàn: University Press Plc.
- Soyinka, W. (1968/2013/(Trans.) *Forest of a Thousand Daemons: A Hunter's Saga*. London/Ìbàdàn: Thomas Nelson and Sons/Bookcraft.
- Unilag Stylistic Study (2015). A Stylistic Study of Proverbs and Idioms in the translated Novels of D.O. Fágúnwà.

Bio's

Prof. Raphael Ayò Adésuyan is a distinguished scholar of Yorùbá linguistics and dialectology at the Department of Yoruba, Adeyemi Federal University of Education, Ondo, Nigeria. His research focuses on the morpho-syntactic and socio-cultural characteristics of Yoruba dialects, particularly the Ondo dialect, to enrich scholarly understanding of their forms and functions. Prof. Adesuyan has contributed significantly to the field through his publications on pronouns in the Ondo dialect and the creative use of language in Yorùbá proverbs.

Ojògbón Raphael Ayò Adésuyan jẹ onímò ẹ̀dá ẹ̀dè Yorùbá àti ìmò nípa ẹ̀ka ẹ̀dè ní Ẹ̀ka-Ẹ̀kọ̀ Ẹ̀dè Yorùbá, ni Yunifásitì Olùkòni tí Ijọba Àpapọ̀ ní Adeyemi, Òndó, ní Orílẹ̀ ẹ̀dè Nàìjíríà. Ìwádíí rẹ̀ dá lórí àbùdá mọ́fọ́lọ́jì, ati gírámà, àti àṣà àwùjọ ẹ̀ka-ẹ̀dè Yorùbá, pàápàá jù lọ ẹ̀ka-ẹ̀dè Òndó. Ojògbón Adesuyan ti ṣe àfikún òlórí sí ìmò nípasẹ̀ àwọn àpílẹ̀kọ̀ rẹ̀ lórí ọ̀rọ̀ arọ̀pọ̀ orúkọ̀ nínú ẹ̀ka-ẹ̀dè Òndó àti ọ̀wè Yorùbá.

Dr. Taofiq Saadu, Ph.D. in Yoruba Language and Literature from Obafemi Awolowo University, Ile-Ife, Nigeria, specializes in Yoruba oral poetry with a special interest in the poetry of Yoruba deities to shape cultural identity. As a lecturer at Adeyemi Federal University of Education, Ondo, and Deputy Director of Postgraduate Studies, he blends ancient wisdom with modern scholarship. With over two decades in broadcasting, he transforms Yoruba folklore into accessible media, promoting cultural preservation.

Òmòwé Taofiq Saadu, tí ó kẹkọọ gboyè Ph.D. nínú Èdè àti Lítírésọ Yorùbá, láti Yunifásítì Ọbáfẹmí Awólówò tí ilẹ̀-Ifẹ̀ ní Orílẹ̀ èdè Nàìjíríà, ìwádíì rẹ̀ gbájúmọ ewì alohùn ajẹmọ̀rìsà Yorùbá láti mú ìgbòòrò bá àwùjọ Yorùbá. Gégé bí olùkọ̀nì ní Yunifásítì Olùkọ̀nì tí Ìjọba Àpapọ̀ ní Adeyemi, Òndó, àti igbákejì adarí fún ẹ̀ka ẹ̀kọ̀ gíga, ó so ogbón ìjìnlẹ̀ Yorùbá pọ̀ mọ̀ ìmọ̀ ìwádíì ọ̀de ọ̀nì. Pẹ̀lú irírí tí ó lé ní ogún ọ̀dún nínú ìgbóhùn-sáfẹ́fẹ́, ó máa ń yí àwọn ìtàn àròsọ Yorùbá sí àwọn ètò tí ó rọ̀rùn láti gbọ̀ àti láti wò, báyii ló ẹ̀ ń gbé àṣà lárugẹ̀.

Recebido em: 03/2026

Aceito em: 30/07/2026



Para citar este texto (ABNT): ADESUYAN Raphael Ayodeji, SA'ADU Taofiq. Ìlò òwe akọni d.o. Fágúnwà nínú ìwé ìtàn àròsọ ọ̀gbójú ọ̀dẹ̀ nínú igbó irúnmọ̀lẹ̀. *Njinga & Sepé: Revista Internacional de Culturas, Línguas Africanas e Brasileiras*. São Francisco do Conde (BA), vol.6, nº Especial III, p.70-79, agosto 2026.

To cite this text (APA): Adesuyan Raphael Ayodeji; Sa'adu Taofiq (august 2026). Article title. Ìlò òwe akọni d.o. Fágúnwà nínú ìwé ìtàn àròsọ ọ̀gbójú ọ̀dẹ̀ nínú igbó irúnmọ̀lẹ̀. *Njinga & Sepé: Revista Internacional de Culturas, Línguas Africanas e Brasileiras*. São Francisco do Conde (BA), 6 (Special III): 70-79.